

CLAUDE B. LEVENSON

BUDISMUL

Traducere din limba franceză
de **Ileana Littera**

GRAFOART

GLOSAR

<i>ahimsa</i>	a nu-i face rău cuiva, a nu vătăma pe cineva; prin extindere, nonviolență
<i>anatman</i> (sanscr.), <i>anatta</i> (pali ¹)	doctrină a non-eului (alături de suferință și de impermanență, una dintre cele trei caracteristici ale existenței)
<i>anicca</i> (pali)	impermanență
<i>arhat</i>	persoană „trezită”, eliberată de orice tentații și de orice dorințe, care a atins <i>nirvana</i>
<i>aryan</i>	nobil, elevat (cele patru Nobile Adevăruri)
<i>bhikshu</i> (sanscr.), <i>bhikku</i> (pali)	călugăr (lit. „cerșetor”)
<i>bhikshuni</i>	călugăriță budistă
<i>bodhi</i>	trezire, realizare plenară, „iluminare”
<i>bodhisattva</i>	pentru Micul Vehicul, viitor buddha; pentru Marele Vehicul, ființă aflată pe calea trezirii, care îi îndrumă și pe ceilalți spre cunoaștere
<i>deva</i>	divinitate de rang inferior în panteonul hindus și budist
<i>dharma</i> (sanscr.), <i>dhamma</i> (pali)	Legea lui Buddha; învățătură; unul dintre cele „Trei Giuvaieruri” ale budismului (Buddha, <i>dharma</i> și <i>sangha</i>)

¹ pali: limba vechilor texte religioase ale budismului meridional, înrudită cu sanscrita (n. t).

PARTEA ÎNTÂI

Capitolul I

BUDISMUL DIN PERSPECTIVA OCCIDENTULUI

Ori de câte ori gândirea occidentală e sfâșiată de contradicții, întrebându-se încotro o duce știința, ea își întoarce fața spre India, leagănul mitologiilor și al disciplinelor spirituale.

Cahiers du sud, 1940

Filozofie pentru unii, religie pentru alții – pentru cei care îl practică în mod curent –, budismul este înainte de toate un anume fel de a înțelege lumea, de a fi sau de a deveni. Cel ce îl descoperă pe meleagurile unde își are obârșia e atras de aparenta lui simplitate, sedus de logica abordării pe care o propune, fascinat de multiplele fațete ale expresiei lui artistice. Contactul cu unii dintre exponenții săi de astăzi reține atenția și lărgeste și mai mult viziunea asupra acestei doctrine. Un drum spre sensurile ei adânci ni se deschide în față și fiecare dintre noi e liber să îl ignore sau să îl urmeze.

Încă din Antichitate, Orientul se apropiase pentru scurtă vreme de Occident, mult prea scurtă însă pentru a le putea îngădui și unuia și celuilalt să se perceapă cu exactitate sau să se confrunte. O atestă pietre și fragmente din scrierile epocii, insuficiente totuși ca să

Creată de colonelul Henry Olcott și de Elena Blavatsky, „Societatea teozofică” avea deja numeroși adepți, iar fondatorii ei făcuseră senzație în cursul unei călătorii în Ceylon⁵, în 1880, când, îngenuncheați la picioarele unui bonz, juraseră dinaintea statuii Iluminatului să respecte cele cinci precepte fundamentale recunoscute de orice budist, indiferent de școala căreia îi aparține sau de obediența lui. În mod cu totul paradoxal, interesul manifestat în Occident față de doctrina lui Buddha a reaprins multe flăcări ce de-abia mai pâlpâiau în „lumea bună” din Ceylon și de aiurea, care se mândrea cu modernismul ei, datorat într-o măsură apreciabilă contactului cu administrația britanică...

Încă de la începutul secolului al XIX-lea, în Germania, Friedrich von Schlegel și Arthur Schopenhauer se cufundă în lectura primelor mari texte accesibile, îmbogățindu-și astfel propriile reflecții și contribuind la cunoașterea și la răspândirea acestei filozofii ce premerge cu mult gândirea clasică europeană. În Franța, Odilon Redon semnează un surprinzător tablou intitulat *Buddha*, iar Arthur Rimbaud nu rămâne nici el mai prejos, aducând un omagiu „Orientului și înțelepciunii celei dintâi și totodată veșnice...”.

III. – Căutătorii

Tendința se confirmă și se afirmă pe măsură ce apropierea de secolul XX e însoțită de sporirea concomitentă a numărului traducerilor, studiilor și comentariilor. Chicago găzduiește în 1893 primul „Parlament al religiilor”, prilej cu care se stabilesc legături solide între budiștii japonezi sau singalezi și primii adepți

---

⁵ Actuala republică Sri-Lanka (n.t.).

Charles-Eudes Bonin deschid căi pe care vor merge mai apoi Victor Segalen și Gilbert de Voisins, Alexandra David-Neel, Nicolas Roerich, Giuseppe Tucci, André Migot și mulți alții, ghidându-se după marcajele și după indicațiile înaintașilor. La granița dintre două veacuri, XIX și XX, mongolul Gonbodjab Tsibikov și japonezul Ekai Kawaguchi pătrund și ei în aceste regiuni, refăcând în sens invers traseele europenilor și având drept călăuză câteva vagi amintiri lăsate de istorisirile studioșilor pelerini chinezi Fa-Hsien, Sung-Yun sau Hsuan-Tsang, veniți aici încă din secolul al VI-lea pentru a căuta izvoarele credinței lor. Demersul „căutătorilor” nu este, așadar, același de-a lungul veacurilor: unii – timpurii – au ca scop descoperirea originii și începuturilor unei religii; alții – mai aproape de zilele noastre – sunt mânați de o dorință de explorare a necunoscutului și de o curiozitate nepotolită, împletită vizibil cu setea de aventură. Toți însă, fără excepție, sunt deschizători de drumuri: ei sunt cei care, poate că fără să vrea sau să-și dea seama de asta, au improvizat pasarele și, mai târziu, au construit poduri de care se folosesc chiar și astăzi cei ce vin prin aceste părți ale lumii pentru a vedea dacă flacăra de odinioară s-a schimbat sau a rămas aceeași, dacă s-a stins sau mai arde încă...

IV. – Popularizatorii

Câteva inedite inițiative personale dau roade neașteptate. Astfel, un violonist, Anton Gueth, se călugărește în 1903 și fondează în 1911, în mănăstirea sa singaleză, un centru cultural numit „Island Hermitage”, unde se desfășoară o susținută activitate de traducere și studiere, ba chiar și de specializare, destinată celor

Capitolul II

DE UNDE VINE BUDISMUL?

Fiecare om trebuie să înțeleagă că puterea creatoare a universului se află în el. Fiecare om creează realitatea și trebuie să-și asume răspunderea pentru ceea ce a creat.

Buddha Sakyamuni

S-ar putea ca aceasta să fie o întrebare-capcană, până-ntr-atât pot varia răspunsurile în funcție de cel ce le dă. Un lucru e însă sigur: fiu al unei străvechi și prestigioase civilizații indiene, străbătută de numeroase curente subterane, Siddharta Gautama nu răsare din neant, nu urcă la cer și nici nu coboară de acolo; el umblă pe pământ, iar învățătura lui e despre și pentru semenii săi. Anvergura sa personală ca și posteritatea Legii sale îi conferă un loc de excepție, deși epoca în care trăiește – secolele al VI-lea și al V-lea î.e.n. – este deosebit de bogată în personalități remarcabile.

La apus de peninsula indiană, un istoric și geograf grec, Hecateu din Milet, își aduna pe atunci observațiile într-o *Călătorie în jurul lumii* din care au ajuns până la noi doar câteva fragmente, în timp ce eleatul Parmenide făcea speculații filozofice asupra ființei și neființei. Dacă scrierile lor n-au răzbit prin veacuri, în schimb ideile lui Pitagora și cele ale lui Heraclit au influențat în mod cert evoluția gânditorilor care le-au succedat. În secolul zis al

astăzi în satele indiene, chiar dacă ele ridică unele semne de întrebare privind noțiunea de analfabetism atunci când asistența află cu uimire că, de cele mai multe ori, actorii și dansatorii nu știu nici să citească, nici să scrie. În schimb, ei își petrec zile și nopți la rând recitând pe de rost fragmente întregi din respectivele opere clasice, fără să greșească niciun distih și respectând întocmai intonația...

II. – Brahmanismul

Fuziune, într-un anume sens, a vedismului cu religiile preariene, brahmanismul tinde să se ritualizeze pe măsură ce se accentuează rolul capital al brahmanilor ca maeștri ai sacrificiului, sacrificiu indispensabil bunului mers al lumii și al societății. E destul de greu să trasăm o linie de demarcație precisă între brahmanism și hinduism, în realitate două aspecte complementare ale uneia și aceleiași viziuni. De altfel, noțiunea însăși de brahmanism nu mai e la modă printre principalii interesați, aceștia definindu-se ei înșiși ca hinduși. Trecerea de la un termen la celălalt s-a produs, ca să zicem așa, în mod natural: în timp ce anumite aspecte ale unui principiu incognoscibil – fără început și fără sfârșit – întrupat de diverse divinități reușesc să devină predominante, alte aspecte se estompează, pierzându-se în limburile vedice. Din multitudinea de manifestări ale divinului se desprind trei mari figuri proeminente: *Brahma*, cel ce creează; *Șiva*, cel ce distruge; *Vișnu*, cel ce păstrează. Dacă Brahma este Creatorul prin excelență, primul printre cei de o seamă cu el, Șiva joacă un rol dublu de creator/distrugător, iar Vișnu reprezintă motorul care face să evolueze această creație ai cărei actori sunt ființele, umane sau nu.

În zilele noastre, jaișiștii formează o comunitate restrânsă ca număr (aproximativ 5 milioane), dar harnică, prosperă și având un rol important în economia Indiei moderne. Așa cum propovăduiau vechii lor înțelepți, pentru jaișiști orice viață e sfântă, supusă *karmei* și destinată să „facă pasul” de la ignoranță la plenitudinea spirituală a ființei. Practicanții cei mai habotnici își acoperă gura cu o mască de tifon și preferă să meargă desculți ca nu cumva, din nebagare de seamă, să înghită sau să strivească sub picioare fie și cea mai mărunță găză. Adepți ai unui regim strict vegetarian, ei se abțin în general să mănânce ouă, ba chiar și anumite legume cu bulb sau rădăcină, considerându-le „vii” deoarece cresc în inima pământului.

IV. – Apariția budismului

Pe teritoriul actualului Bihar, în regiunile Patna și Gaya, anticul regat Magadha din secolele al VI-lea și al V-lea î.e.n. participă intens la efervescenta intelectuală creată în jurul unei întrebări fundamentale – din ce cauză ființele vii sunt strâns legate de *samsara*? –, întrebare viu dezbătută într-un moment în care, deși sistemul castelor este solid implantat, unele voci încep să-l conteste. Este pus în discuție până și rolul brahmanilor, a căror importanță fusese până atunci înțeleasă de la sine: doctrine heterodoxe, materialiste, chiar și agnostice își fac acum apariția. O vijelioasă mișcare de idei agită nordul regiunii Gangelui, acolo unde regatele Koshala și Videha se constituiseră încă înainte de ascensiunea statului Magadha. La limita de contact cu zona Punjabului, unde procesul de arianizare se consolidase deja, Mithila, capitala regatului Videha, avea să devină treptat un centru de dezvoltare a *Upanișadelor*, acele

PARTEA A DOUA

Capitolul III

TREZIREA UNUI OM

Așa își duce un om traiul, mânându-și turma la păscut sau arându-și ogorul, singur cu gândurile lui, singur cu rugăciunile lui.

Buddha Sakyamuni

Conform tradiției indiene, astăzi ne aflăm în vremea lui *Kali-yuga*, ultima dintre cele patru mari ere cosmice, eră în care mai supraviețuiește doar o pătrime din străvechile învățături despre dreptate, cinste, conduită morală; eră în care bolile, revoltele populare, foametea, disperarea de orice natură și toate celelalte nenorociri au ajuns să facă parte din viața noastră de zi cu zi – pe scurt, astăzi suntem departe de vârsta de aur! Toate aceste calamități ar fi început încă din epoca evocată în *Mahabharata*, așadar cu circa trei mii de ani î.Hr. Ele continuă să dăinuie, fapt cu atât mai grav cu cât, în aceste vremuri întunecate, omenirea nu mai are un ideal, un scop care să o călăuzească, și nici acele cunoștințe de ordin spiritual care i-ar permite să învingă tenebrele și să iasă la lumină. Cel puțin acesta este sentimentul exprimat în Cărțile sacre ale Indiei.

Primele efecte ale declinului sunt deja perceptibile în secolele VI-V î.e.n. Oameni plecați în căutarea adevărului

plină a pus capăt bătăliei lungi și necruțătoare pe care Siddharta a fost nevoit să o dea cu Mara și cu legiunile lui. Mara, zeu sau demon, stăpân peste lumea dorințelor, îi ține captivi în plasa unor renașteri fără început și fără sfârșit pe muritorii prinși în mrejele lui. Element distructiv, el este și simbolul patimilor lumești, simbolul a tot ceea ce îi leagă pe oameni de viața pământească. Văzându-l pe Siddharta în pragul Trezirii, adică al unei conștientizări totale și definitive, Mara se teme ca acesta să nu-i dăruiască omenirii aflate în suferință mijloacele de a scăpa din hora înnebunitoare a nașterilor și a morților succesive: el își trimite împotriva lui mai întâi oștirile de demoni, apoi trupele de fete frumoase. Dar nici amenințarea și nici ispita nu au vreun efect: în desăvârșita postură a celui ce meditează adânc, Siddharta rămâne de piatră; cu un gest celebru – mâna dreaptă atingând solul aproape de genunchi –, el ia pământul ca martor al împlinirilor sale anterioare și înfruntă senin atacurile în valuri din această noapte decisivă. Învins, Mara se retrage înainte să se lumineze de ziua.

III. – Trezirea

La căderea nopții, aflat în primul stadiu al meditației, cu spiritul debarasat de orice emoție și de orice speculație intelectuală, Siddharta contemplă cu privirea-i lăuntrică infinitul timpului și al spațiului, mulțimea ființelor prinse în capcana infernală a ciclului viață-moarte. În al doilea stadiu se deschide „ochiul său divin”, care percepe universurile fără număr, nenumăratele existențe trecute și viitoare, cu cortegiul lor de nenorociri, de necazuri, de suferințe și de chinuri ce se repetă la nesfârșit. Cum să scapi de toate astea? Dincolo de înțelegerea rațională, într-un elan de bunăvoință susținut de puterea intuiției

REPARTIZAREA BUDIȘTILOR ÎN LUME

Statisticile referitoare la numărul budiștilor răspândiți în lumea întreagă nu strălucesc nici prin precizie, nici prin fiabilitate. Conform unor calcule ce coincid mai mult sau mai puțin, excluzând China, e totuși posibil să evaluăm între 500 și 700 de milioane de budiști declarați, cifră ce plasează budismul pe locul al patrulea în ansamblul marilor religii ale omenirii. Aproximativ 38% dintre ei sunt adepți ai Theravadei (Micul Vehicul), mai mult de jumătate (56%) au aderat la Mahayana (Marele Vehicul), iar 6% se definesc prin raportare la cele patru mari școli tibetane (Vajrayana sau Vehiculul de Diamant). O repartizare aproape exactă s-ar prezenta astfel:

Țară	Populație	Procentul budiștilor
India	1,1 miliarde	8 (regiuni himalayene + diverse enclave)
<i>Theravada:</i>		
Birmania	49,5 milioane	89
Cambodgia	14,1 milioane	95
Laos	5,7 milioane	70
Sri Lanka	19,1 milioane	75
Thailanda	62,8 milioane	90 (religie oficială)
<i>Mahayana:</i>		
Bhutan	0,9 milioane	95 (regat budist)
China	1,3 miliarde	oficial atee, dar fond budist persistent
Coreea de Nord	22,7 milioane	oficial atee
Coreea de Sud	47,7 milioane	47
Japonia	127,7 milioane	50 (în funcție de tradiția locală, te naști sintoist și mori budist)